

Euskararen arauak eta erabilerak

4. Euskara batuaren garapen lexiko-estilistikoa

4.4. IZEN-KOHESIOA ETA TESTU-ANTOLATZAILEAK

2017-2018 ikasturtea

Larraitz Zubeldia
larraitz.zubeldia@ehu.eus

Egitura

- Testu mailako kohesioa (eta konexioa)
 - 1. Izen-kohesioa
 - 2. Testu-antolatzaileak (konexioa)

Testu mailako kohesioa

Testu mailako kohesioa (lotura diskurtsiboa)

Izen-kohesioa: erreferentziazko elementuak (deiktikoak)

- pronominalizazioa
- ordezkapen lexikala
- elipsia
- determinazioa
- hitz-errepikapena

Aditz-kohesioa: subjektuak eta izaera

- ekintza
- denbora
- aspektua

Kohesio logikoa: Konexio-elementuak

- testu-antotzaileak
- puntuazio-markak
(idatzian)
- intonazioa
(ahozkoan)
- bitarteko
paralinguistikoak
(ahozkoan)

Testu mailako kohesioa (II)

- **Kohesioa** behar da:
 - irakurleak **eragozpenik gabe identifikatu ahal izateko** testuan ageri diren **izenak** (kontzeptuak, gauzak, pertsonak...) eta
 - **aditzari** buruzko informazioa (subjektua(k), objektua, denbora, aspektua...) zuzen emateko.
- Beraz, bi mota hauetako kohesioak landu behar dira:
 - Izen-kohesioa
 - Aditz-kohesioa
- Horrez gain, **konexio logikoa** ere behar da: testu-zatiak (perpausak, paragrafoak, diskurtsoaren parteak...) **antolatzeko** eta elkarrekin **lotzeko**.

1. Izen-kohesioa

- Kontzeptuak identifikatzeari dagokio.
- Atzera begira edo aurrera begira egin daiteke (**deiktikoak**):
 - Gehienetan, aurretik agertutako elementu bati egiten zaio erreferentzia: **anafora**.
 - Klean ikusi dut **Irati**. Baina **berak** ez zekien zer gertatu den.
 - **Unibertsitatean** hasi da; lagun asko egin ditu **han** (**#hemen**).
 - Batzuetan, geroago agertuko den elementuari egiten zaio erreferentzia: **katafora**.
 - **Hemendik** **hara** joan zen; alegia, **Bilbotik** **Donostiara**.

1. Izen-kohesioa (II)

Hau/hori/hura banaketaz

- *Hau* eta *hori/hura*, biak erabili izan dira literatura-tradizioan anafora gisa.
 - Aski genuke, adibidez, “batze” edota nik neronek usatu dudana “bateratze”.
Honek ere badu, ordea, bere koska: ... (Mitxelena)
 - Ikasleak **irakasleari** galdetu dio, baina *hark* ez dio erantzun.
Ikasleak **irakasleari** galdetu dio, baina *irakasleak* ez dio erantzun.
#Ikasleak **irakasleari** galdetu dio, baina *honek* ez dio erantzun.
- Katafora gisa, berriz, *hau* bakarrik erabiltzen da.
 - Ikasleak *hau* galdetu zion irakasleari: ...

1. Izen-kohesioa (III)

- Hala, zilegi litzateke testu zientifiko-teknikoetan bereizketa egitea, argitasunaren izenean. (Alberdi & Sarasola 2001: 273)
 - *Hau* erakusleari balio kataforikoa bakarrik emango genioke:
 - Lehenago *faktore batzuk*_i aipatu ditugu, baina (*faktore*) *haue(xe)*_j aztertu nahi ditugu hemen:
 - Eta bigarren graduko erakuslea (*hori-horiek*) erabiliko genuke erlazio anaforikoak adierazteko:
 - Lehenago *faktore batzuk*_i aipatu ditugu, eta (*faktore*) *horiek*_j aztertu nahi ditugu hemen.
 - ??Lehenago *faktore batzuk*_i aipatu ditugu, eta (*faktore*) *hauek*_j aztertu nahi ditugu hemen.

1. Izen-kohesioa (IV)

Erreferentzia mekanismoak

➤ Pronominalizazioa:

- Pertsona-izenordainak (ni, zu, gu...) edo izenordain gisa ageri diren determinatzaileak (hau, hori, hura...) erabiliz:
 - Aitona Rafael eta aitona Jose trintxera banatan ibili ziren. Hura, amaren aita, irabazle gertatu zirenekin. Bestea, aitarena, galtzaileekin.
 - Hala esan dio lagunari, eta horrek/hark (#honek) orduan...
- Erreferentzia argiko aditzondoak:
 - Kirmen bere jaioterrira joan zen udan. Beste nobela bat idatzi zuen han (#hemen).
- Makulu-hitzak:
 - Aipamenak honako hau dio: ...
 - Honako (ohar) hau (#honako oharra) esan zidan: “etorri azkar”.
 - Hau esan zidan: ...

1. Izen-kohesioa (v)

➤ Ordezkapen lexikala eginez:

- Sinonimoak:
 - Gehieneko iraupena ahitu ondoren edo kontratuari dagokion lana **bukatu** ondoren, gerta daiteke langileak **zerbitzuak** ematen segitzea.
- Hiperonimoa/hiponimoa:
 - Gero eta gehiago gustatzen zaio **italiera**, eta hainbat liburu irakurri ditu **hizkuntza** horretan.
 - hedabidea > irratia, telebista, egunkaria...
 - animalia > zakur, katu, oilo, behi...
- Perifrasia; alegia, hitza hitz-multzo batez ordezkatzea:
 - **Autoa** bertan behera utzita zegoen. **Traste zaharra** egoera onean zegoen oraindik.
 - tximino > ugaztun antropoide > giza itxurako biziduna...
- Munduaren ezaguera partekatuan oinarritzea:
 - Elhuyar anaiak > zientzialariak, logroñoarrak...

1. Izen-kohesioa (VI)

➤ Elipsia:

- Ni heldu ondoren hamabi behi izan ginen Balantzategin, bost [behi] gorri eta zazpi [behi] beltz. [Behi] Gehienak makalak ziren... (*Behi euskaldun baten memoriak* (B. Atxaga))

➤ Determinatzaileak erabiltzea (artikulua, erakusleak edo zenbatzaileak):

- Ikasle bat lagun batekin joan zen Euskaldunara, eta irakasle batekin egin zuen topo. Lagunak esan zion ikasleari ezagutzen zuela irakaslea.

➤ Hitzak errepikatzea:

- Urak lurrazalaren ia hiru laurdenak estaltzen ditu. Bizitzarako ezinbestekoa dugu ura. Gure gorputzaren % 61 urez osaturik dago (70 kg-ko pertsona batek 43 kg ur dauzka (...))

1. Izen-kohesioa (VII)

Adibideak

- Eskabidea herritarrak bete behar du. Gainera, inprimakiarekin batera proiektu teknikoa aurkeztuko du interesatuak.
 - Eskabidea herritarrak bete behar du. Gainera, inprimakiarekin batera proiektu teknikoa aurkeztuko du interesatuak.
- Likidoak iragazi egin daitezke filtroetan zehar, zeinek mikroorganismoak erretenitzen dituzten. Ondoren, filtroan gelditutakoak hazkuntza-medio solido egokiaren gainean kokatu, eta tenperatura egokian inkuba daitezke.
 - Likidoak iragazi egin daitezke filtroetan zehar, zeinek mikroorganismoak erretenitzen dituzten. Ondoren, filtroan gelditutakoak hazkuntza-medio solido egokiaren gainean kokatu, eta tenperatura egokian inkuba daitezke.

Kohesioa lortzeko, komunztadura zaindu behar da.

1. Izen-kohesioa (VIII)

Adibideak

- Zirkuituak mota bereziko sistemak dira. Sistema horien osagaien ereduak ekuazio matematikoetan oinarritzen dira, eta ekuazio horiek errazak eta konplexuak izan daitezke, lortu nahi den zehaztasunaren arabera. Horretan oinarriturik, lehenengo sailkapen bat egingo dugu: zirkuituak linealak edo ez-linealak izango dira, osagaien portaera islatzeko hartu diren ekuazio moten arabera. Linealak, magnitudeen arteko erlazio (lotura) matematikoa lerro zuzen baten ekuazioa denean izaten dira; ez-linealak, ekuazio matematikoa konplexuagoa denean.

1. Izen-kohesioa (IX)

Adibideak

- Zirkuituak mota bereziko **sistemak** dira. **Sistema horien** osagaien ereduak **ekuazio matematikoetan** oinarritzen dira, eta **ekuazio horiek errazak eta konplexuak izan** daitezke, lortu nahi den zehaztasunaren arabera. **Horretan** oinarriturik, lehenengo sailkapen bat egingo dugu: **zirkuituak linealak** edo **ez-linealak** izango dira, osagaien portaera islatzeko hartu diren ekuazio moten arabera. **Linealak**, magnitudeen arteko erlazio (lotura) matematikoa lerro zuzen baten ekuazioa denean izaten dira; **ez-linealak**, **ekuazio matematikoa** konplexuagoa denean.

2. Testu-antolatzaileak

- Testu-zatien arteko konexioa:
 - ideiak antolatzeko eta
 - elkarrekin lotzeko, modu logikoan.
 - Batzuetan, iragartzeko.
- Diskurtsoa garatzean, era askotako elementuak erabiltzen dira konexioa lortzeko; hots, konektore modura.
 - Konektoreak: testu-zatien arteko lotura lineala egiteko, ideiak ideiekin lotzeko.
 - Baliabideak: testu-antolatzaileak, intonazioa, puntuazioa...

2. Testu-antolatzaileak (II)

TESTU-MARKATZAILEAK		
INFORMAZIOAREN EGITURATZAILEAK	IRUZKINGILEAK	<i>ba, horiek horrela...</i>
	ORDENATZAILEAK	<i>lehenik/bigarrenik; (alde) batetik/bestetik...</i>
	ZEHARKARIAK	<i>hau dela-eta, bidebatez...</i>
OPERATZAILE ARGUDIOZKOAK	INDARTZAILEAK	<i>benetan, berez...</i>
	ZEHATZAILEAK	<i>adibidez, esate baterako, esaterako, konparazione, kasu...</i>
BIRFORMULATZAILEAK	ESPLIKATIBOAK	<i>hau da, hots, alegia...</i>
	ZUZENTZAILEAK	<i>hobeto esan, bestela esan...</i>
	URRUNTZAILEAK	<i>nolanahi (ere)...</i>
	LABURBILTZAILEAK	<i>ondorioz, azken batean, azken finean...</i>
BERBALDI- MARKATZAILEAK	EPISTEMIKOAK	<i>noski, antza, omen, ote, agi danean, jakina, dirudienez, nonbait...</i>
	DEONTIKOAK	<i>tira, ondo da...</i>
	BESTERATZAILEAK	<i>aizu, aizue...</i>
	METADISKURTSIBOAK	<i>zera, ba...</i>
LOKAILUAK	EMENDIOZKOAK	<i>ere, gainera, bestalde/bertzalde, halaber (orobat, berebat), behintzat, bederen, bederik, behinik behin, badere, badarik (ere)</i>
	HAUTAKARIAK	<i>bestela/bertzenaz, osterantzean, gainerakoan (gainontzean, gaineratikoa, gainerakoz), ezpere(n), ezpabere</i>
	AURKARITZAKOAK	<i>ordea, berriz, ostera, aldiz, aitzitik, bizkitartean, bitartean, bien bitartean, (t)arte horretan, artean, alta, alabaina, alabadere, dena dela, dena den, hala ere (halere), hala eta guztiz ere, haatik/hargatik, horratik/horregatik, barren, badarik ere</i>
	ONDORIOZKOAK	<i>beraz, bada, hortaz, orduan, honenbestez, horrenbestez, hainbestez, halatan, hala</i>
	KAUSAZKOAK	<i>zeren, zergatik, alabaina, bada, izan ere</i>

ADBERBIO, ADBERBIO-ESAPIDE ETA POSTPOSIZIO-SINTAGMAK	
ADBERBIOAK ETA ADBERBIO-ESAPIDEAK	<i>lehen, atzo, gaur, orain, gero, orduan, askotan, maiz, horrela, alderantziz, hobe beharrez...</i>
POSTPOSIZIO- SINTAGMAK	<i>noiz eta... -nean ... balitz bezala nola... -en ... ezean ... -tzean ... -rik/ta</i>

2. Testu-antolatzaileak (III)

Hainbat adberbio, adberbio-esapide eta postposizio-sintagma

- **Hasiera** adierazten dutenak:
 - Hasteko,...
 - Lehenengo eta behin,...
 - Aztertuko dugun gaian,...
 - Idazki honen bidez...
- **Jarraipena** adierazten dutenak:
 - Horren ondoren,...
 - Era berean,...
 - Gero,...
- **Bukaera** emateko:
 - Horrela,...
 - Hitz gutxitan,...

Testu-antolatzaileak (IV)

- **Ordena** adierazten dutenak:
 - Gisa berean,...
 - Honen ondoren,...
- Ideiak **indartzekoak**:
 - Aipatu dugunez,...
 - Zehatzago esanda,...
 - Lehengo hariari jarraituz,...
- **Denbora** adierazten dutenak:
 - Orduan...
 - Beranduago...
- **Lekukotasuna** adierazten dutenak:
 - Goian / behean...
 - Hemen, hor...
 - Aurrerago...

Testu-antolatzaileak (v)

Adibidea

Definizioz, hizkuntza batetik bestera itzultzen duen sistema informatikoa da itzulpen automatikoa; **hau da**, itzulpen-prozesuan zehar gizakiak parte hartu behar izan gabe ematen du itzulpena. Automatikoki sortzen den itzulpen hori testuak ulertzeko edo itzultzeko baliabide gisa erabil daiteke; **eta, hain zuzen**, hori izan daiteke itzulpen automatikoko sistemak eta hiztegiak sarritan nahastea eragiten duen arrazoia. **Dena den**, bi baliabide horiek badituzte aldeak. **Adibidez**, hiztegietan bilaketak egiten ditugunean lortzen ditugun emaitzak profesionalek eskuz landuak dira. Itzulpen automatikoko sistemetan, **aldiz**, nahiz eta oinarri gisa erabiltzen diren datuak profesionalek landutakoak izan, erantzuna beti makinak berak sortzen du; **alegia**, automatikoki sortzen da. **Hala ere**, erabiltzaile arrunten ikuspuntutik alde nagusia hau da: itzulpen automatikoko sistemek esaldi osoak nahiz hitzak itzul ditzakete.

Testu-antolatzaileak (VI)

Adibidea

Definizioz, hizkuntza batetik bestera itzultzen duen sistema informatikoa da itzulpen automatikoa; **hau da**, itzulpen-prozesuan zehar gizakiak parte hartu behar izan gabe ematen du itzulpena. Automatikoki sortzen den itzulpen hori testuak ulertzeko edo itzultzeko baliabide gisa erabil daiteke; **eta**, **hain zuzen**, hori izan daiteke itzulpen automatikoko sistemak eta hiztegiak sarritan nahastea eragiten duen arrazoia. **Dena den**, bi baliabide horiek badituzte aldeak. **Adibidez**, hiztegietan bilaketak egiten ditugunean lortzen ditugun emaitzak profesionalek eskuz landuak dira. Itzulpen automatikoko sistemetan, **aldiz**, nahiz eta oinarri gisa erabiltzen diren datuak profesionalek landutakoak izan, erantzuna beti makinak berak sortzen du; **alegia**, automatikoki sortzen da. **Hala ere**, erabiltzaile arrunten ikuspuntutik alde nagusia hau da: itzulpen automatikoko sistemek esaldi osoak nahiz hitzak itzul ditzakete.

Testu-antolatzaileak (VII)

Adibidea

Baliabide guztiak batera

Definizioz, [hizkuntza batetik bestera itzultzen duen] sistema informatikoa da itzulpen automatikoa; hau da, itzulpen-prozesuan zehar [gizakiak parte hartu behar izan gabe] ematen du itzulpena. [Automatikoki sortzen den] itzulpen hori [[testuak ulertzeko] edo [itzultzeko]] baliabide gisa erabil daiteke; eta, hain zuzen, hori izan daiteke [[itzulpen automatikoko sistemak eta hiztegiak sarritan nahastea] eragiten duen] arrazoia. Dena den, bi baliabide horiek badituzte aldeak. Adibidez, [[hiztegietan bilaketak egiten ditugunean] lortzen ditugun] emaitzak profesionalek eskuz landuak dira. Itzulpen automatikoko sistemetan, aldiz, [nahiz eta [oinarri gisa erabiltzen diren] datuak profesionalek landutakoak izan], erantzuna beti makinak berak sortzen du; alegia, automatikoki sortzen da. Hala ere, erabiltzaile arrunten ikuspuntutik alde nagusia hau da: itzulpen automatikoko sistemek esaldi osoak nahiz hitzak itzul ditzakete.

Testu-antolatzaileak (VIII)

Adibidea

Baliabide guztiak batera

Definizioz, [hizkuntza batetik bestera itzultzen duen] sistema informatikoa da itzulpen automatikoa; hau da, itzulpen-prozesuan zehar [gizakiak parte hartu behar izan gabe] ematen du itzulpena. [Automatikoki sortzen den] itzulpen hori [[testuak ulertzeko] edo [itzultzeko]] baliabide gisa erabil daiteke; eta, hain zuzen, hori izan daiteke [[itzulpen automatikoko sistemak eta hiztegiak sarritan nahastea] eragiten duen] arrazoia. Dena den, bi baliabide horiek badituzte aldeak. Adibidez, [[hiztegieta bilaketak egiten ditugunean] lortzen ditugun] emaitzak profesionalek eskuz landuak dira. Itzulpen automatikoko sistemetan, aldiz, [nahiz eta [oinarri gisa erabiltzen diren] datuak profesionalek landutakoak izan], erantzuna beti makinak berak sortzen du; alegia, automatikoki sortzen da. Hala ere, erabiltzaile arrunten ikuspuntutik alde nagusia hau da: itzulpen automatikoko sistemek esaldi osoak nahiz hitzak itzul ditzakete.

Bibliografia eta erreferentziak

- Alberdi, Andres (1996): *Eskola gramatika*. Donostia: Elkar-G.I.E.
- Alberdi, Xabier & Ibon Sarasola (2001): *Euskal estilo libururantz. Gramatika, estiloa eta hiztegia*. Bilbo: EHUko Argitalpen Zerbitzua.
- Euskaltzaindia (2008): *Testu-antolatzaileak. Erabilera estrategikoa*. Bilbo.
- euskaljakintza (zerrenda-proposamenak, erreferentzia gisa):
 - <http://euskaljakintza.com/kontsultategia/antolatzaileak-1/>
 - <http://euskaljakintza.com/kontsultategia/antolatzaileak-2/>